

Den moralske diskursen i norsk bistandsarbeid:

Noen kommenterer til en doktoravhandling og en disputas.

ARNE TOLO

*Kjetil Frøtheim, Rettigheter og Rikdom:
En undersøkelse av Den moralske diskursen
i norsk bistandsarbeid.*

Innledning

Forestillingen om de universelle menneskerettighetene har stadig kommet sterkere i søkelyset i vår tid og er stadig omdiskutert. Likevel er det på ingen måte en forestilling som er blitt til først nå. Den franske grunnlovgivende forsamlings erklæring av 1789 om menneskets og borgernes rettigheter var allerede opptatt av dette: "Menneskene fødes og forblir frie og like i rettigheter."¹ Disse forestillingene er nå kjent og delt i forskjellige land, ulike kulturer og religioner. Likevel er det en kjensgjerning at verden som består av likeverdige mennesker er sterkt preget av store ulikheter. Noe av det mest iøynefallende i dag er den enorme forskjellen i levestandard mellom det rike Nord og det fattige Sør. Norge er blitt et slående eksempel på denne situasjonen. Fra å ha vært et av de fattigste landene i Europa ved inngangen til det foregående århundret, har Norge blitt et av de rikeste land i verden.

Norsk bistandsarbeid har de siste tiårene blitt en viktig del av norsk identitet.² Norsk bistand er som "Holmenkollen" og "17. mai" med å skape vår identitetsfølelse. Både staten og frivillige organisasjoner er involvert i internasjonal bistand. I norsk utenrikspolitikk ble dette feltet så viktig at det i 1983 ble opprettet et eget bistandsdepartement.³ Bistandsspørsmålet er hele tiden aktuelt og er stadig oppe i diskusjoner i presse og media. Som samtaleemne blir bistanden kritisert, forsvart og begrunnet. I slike samtaler blir moralske begreper viktige. Det er likevel ikke bare moralske begreper som setter agendaen. Den bistandsfaglige samtale er ikke bare uttrykk for en moralsk språkbruk, men også for økonomisk språkbruk.

Dette er noe av bakgrunnen for doktoravhandlingen Kjetil Fretheim forsvarte ved sin disputas ved MF den 18. desember i fjor. Avhandlingen setter søkelyset på hvordan den rike delen av menneskeheten responderer på den nød og fattigdom størstparten av jordens befolkning lever under. Det dreier seg altså om internasjonalt bistandsarbeid. Som tidligere engasjert i KFUM - K bevegelsens bistandsarbeid og som ansatt i Kirkens Nødhjelp, var det naturlig for doktoranden å fokusere på fattigdomsproblematikken og bistandsinnsats. Fattigdommen og lidelsen han hadde møtt på nært hold, gjorde et dypt inntrykk. På denne bakgrunn ble forskningsprosjektet motivert ut fra nøden for de fattige og ønsket om å bidra med et konstruktivt bidrag til diskusjonen om hva bistandsinnsats er, og hvordan den kan bli bedre. Med avhandlingens undertittel gir forfatteren en forklaring på hva som er målsettingen med arbeidet: Han vil gjøre en undersøkelse av den moralske diskursen i norsk bistandsarbeid. Alt her lanserer han to gjennomgående begreper i undersøkelsen, *nemlig moralsk diskurs og norsk bistandsarbeid*.

Innhold og oppbygning

Avhandlingen er systematisk bygget opp og disponert i syv deler. I første delen blir avhandlingens problemstilling, design og metode presentert.

I andre delen blir norsk bistandsarbeid presentert og drøftet. Norsk bistandsarbeid plasseres i en internasjonal kontekst så vel som i en nasjonal kontekst. I tredje delen får så bistandsarbeiderne anledning til å presentere seg selv og forklart hvordan de opp-

lever sin profesjonelle rolle, motivasjon og sitt arbeid. I den fjerde hoveddelen tar man opp spørsmål i tilknytning til bistandsindustrien, bl.a. settes søkelyset på forholdet mellom den norske stat og de ulike NGO ene. Kapittel fem tar så for seg ideene og siktemålene bak bistand og bistandsarbeidernes aktivitet. Her drøftes argumenter og tanker som legitimerer et engasjement innen internasjonal bistandsarbeid. I den sjettede delen settes forholdet mellom giver og mottaker i fokus. Mens bistandsvirksomheten tidligere ble initiert og styrt fra Norge eller av norske eksperter ute, er det nå tale om partnerskapsparadigmet. I siste delen blir så de forutgående delene gjennomgått på en gjennomreflekterende og oppsummerende måte (s. 33- 34).

En innledning – to kapitler

Innledningsdelen av boken deler forfatteren i to kapitler. I første kapitlet dreier det seg om å snakke om bistandsarbeid (speaking of development aid). I det andre kapitlet er søkelyset rettet mot å studere moralsk diskurs (studying moral discourse). Med denne bakgrunn presenteres selve utgangspunktet for doktorarbeidet: Hva kjennetegner den moralske diskursen i norsk bistandsarbeid slik det er artikulert i sentrale bistandsorganisasjoners plandokumenter og i intervjuer med bistandsarbeidere?

Innledningsdelen står alltid sentralt i en avhandling. Dette er stedet der man sier hva man vil gjøre og hvilke metode man vil følge eller med andre ord: hvordan man vil gjennomføre prosjektet. Aktørene innenfor bistandsarbeid er alltid opptatt med å uttale ulike motiver for sitt virke. Og man er vitner til at de utfører bistandsarbeidet forskjellig. Som nevnt ovenfor, er denne diskusjonen og sosiale praksis stadig aktuell og gjenstand for diskusjon i vår norske kontekst. Bistand er noe som blir begrunnet, kritisert og forsvart. For å komme fram til hva som er typisk for, hva som kjennetegner den moralske diskursen for norsk bistandsarbeid, ønsker han å undersøke og analysere både dokumenter lagt fram av fire utvalgte bistandsorganisasjoner og gjennomføre intervjuer med 23 bistandsarbeidere fra de samme organisasjonene. Han har lagt hovedvekt på intervjuene og analysen av disse. Dette forklarer antakelig hvorfor han har valgt å dele innledningsdelen i to ulike kapitler. I første kapittel presenterer han bl.a. problemstilling og definerer de to viktige begrepene moralsk diskurs og norsk

bistandsarbeid. Videre tar han for seg hva det er som konstituerer det materialet som er relevant for undersøkelsen (s. 25).

Det er interessant at doktoranden finner det nødvendig å skrive et innledningskapittel nummer to der han i vesentlig grad er opptatt med intervjuer og kvalitativ metode i slik forskning. Dette fikk for øvrig førsteopponenten under disputasen til å stille kritiske spørsmål. Hva er forskjellen mellom det å finne fram til den moralske diskursen i bistandsarbeidet slik den fremkommer i skriftelige dokumenter i motsetning til det å finne denne diskurs slik den fremstår ved personlige intervjuer? Er det kun en metodisk forskjell, ville hun vite. Eller er det slik at de som har sitt virke innenfor norsk bistand har andre syn og holdninger i etiske og moralske spørsmål enn det som blir gitt uttrykk for i dokumenter vedtatt av de organisasjoner de representerer? Doktoranden refererer til at det blant informantene hans var en viss motstand mot å snakke om etikk og moral. Det er tydelig at man ikke finner samme reservasjonen mot etikk og moral i dokumentene som blir analysert. Førsteamanuensis Asuncion St. Clair fra universitetet i Bergen, som var førsteopponent, understreket her sin interesse for å høre mer om ulikhetene mellom "dokumentene" og "intervjuene".⁴

Når forfatteren velger å skrive et eget innledningskapittel der hovedvekten ligger på intervjuenes plass i avhandlingen, forstår jeg det slik at han ser på intervjuene som hoveddelen av sitt forskningsmaterieell. Det er også hva han selv sier. Selv om han har samlet dokumenter fra ulike organisasjonene i perioden 2002 – 2005, legger han hovedvekten på å analysere intervjuene som ble foretatt fra 2004 - 2005, (s.19).

Den inngående behandling av kvalitativ metode og da særlig spørsmålet om tolkning og analyse av intervjuene, kan i førsteomgang se ut som om det primært dreier seg om å klargjøre forskningsmetode. Denne delen viser likevel at det ikke er balanse mellom dokumenter og intervjuer, intervjuene kommer best til orde. Her vil jeg si meg enig med førsteopponenten i at det avslører et langt mer alvorlig spørsmål: nemlig det at man ofte har en tendens til å neglisjere de moralske aspekter i sitt arbeid. Her hadde førsteopponenten rett i at *"writing up normative statements on documents is a relatively easy thing to do, whereas living up to those statements is much more complicated."*⁵ Her ville det vært

interessant å se litt nærmere på forholdet mellom dokumentene og informantene. Ville denne drøfting avsløre at der er spenninger mellom organisasjonenes toneangivende dokumenter og de aktørene som hadde som oppdrag å følge opp organisasjonenes plan og strategidokumenter?

Mål og relevans

Før vi går nærmere inn på de sentrale begrepene som moralsk diskurs og diskursens aktører, vil vi se litt på spørsmålet om prosjektet eller avhandlingens mål og relevans. Doktoranden nevner de mange vanskelige utfordringene bistandsarbeidere kan stå overfor i sitt arbeid. Ofte må de ta avgjørelser av stor betydning, ja, i tilfeller kan det være snakk om at deres avgjørelser indirekte eller direkte kan bety liv eller død. Ut fra det kunne det være nyttig å utarbeide en instruks eller handlingskode for hvordan bistandsarbeidene skulle forholde seg i praksis i bistandsarbeid. En slik instruks ville likevel ha sine svakheter (s.31).

I stedet vil prosjektet være et bidrag i bistandsdebatten og i særlig grad bidra til det "moralske diskurs" om bistand. Avhandlingen ønsker derfor å gi innsikt i bistandsorganisasjonenes og bistandsarbeidernes perspektiv på engasjementet.

For å klargjøre hensikten med studiet kan det være nyttig å slå fast hva som ikke er dets mål, mener Fretheim. Han ønsker nemlig ikke å evaluere bistandsorganisasjonenes praksis eller bistandsarbeidernes innsats. Han vil heller ikke diskutere norsk bistandsarbeiddiskurs i sammenligning med lignende diskurser i andre land og til andre tider. Hensikten er heller ikke å foreskrive en normativ forståelse av grunnlaget for verdibasert bistand (s.31).

Derimot er hensikten at man med en empirisk undersøkelse får fram det mest karakteristiske ved den moralske diskurs slik den kommer til orde gjennom bistandsorganisasjonene og individuelle bistandsarbeidere. Forfatterens ønske og fokus er kort og godt synspunktene som materialet representerer, de forskjellige argumenter som er brukt og vektlagt og som er toneangivende i diskursen.

Man kan si at hensikten med doktorgradsprosjektet er slik som Fretheim uttrykker det i sin problemstilling: Hva kjennetegner den moralske diskursen i norsk bistandsarbeid slik den blir artikulert i

sentrale bistandsorganisasjoners plandokumenter og i intervjuer med bistandsarbeidere?

Derfor gjelder det å få fram de røstene som gjør seg mest gjeldende i den moralske diskurs som pågår i norsk bistandsarbeid. Hensikten primært er å undersøke og fortolke den moralske diskurs innen norsk bistandsarbeid. For å gjennomføre en slik undersøkelse vil man i dette tilfellet måtte begynne med den forutsetning at menneskerettene (MR) danner nøkkelkonseptet i denne diskurs, mener doktoranden (s.32). At dette er selve den bærende forutsetning, har han kommet fram til ved nærmest et intuitivt inntrykk gjennom den pågående debatt om bistand og gjennom organisasjonenes annonser etc.(s.32).

Diskurs – Moralsk diskurs

Vi har allerede brukt begrepene diskurs og moralsk diskurs flere ganger uten å gå nærmere inn på mening og bruk. Hva er det som kjennetegner den moralske diskursen i norsk bistandsarbeid? Dette er kort og godt hva doktoranden ønsket å finne ut av. Her mener jeg forfatteren mer inngående burde tatt for seg diskursbegrepet og hvordan diskursanalyse er blitt brukt i kulturfagene. Hva er meningen med begrepet diskurs og hva menes det med moralsk diskurs? Diskurs og diskursanalyse er begreper som de senere årene nærmest er blitt moteord i kulturfagene.⁶ Diskurs er ikke uten videre et enkelt begrep å forholde seg til. Ordet diskurs har et vidt spekter av tolkningsmuligheter, et langt videre tolkningsspekter enn noe annet begrep innen litteratur og kulturteori, blir det sagt. Ofte ender en opp med den minst tjenlige definisjonen. Begrepet er blitt felleseie innen ulike disipliner som sosiologi, lingvistikk, filosofi osv.⁷ Begrepet går tilbake til den franske tenkeren Paul - Michel Foucault som også er kjent for å danne en viktig del av grunnlaget for postmodernismen. Han begynte å bruke begrepet diskurs og diskursanalyse for å vise hvordan makt og forholdet mellom makt og kunnskap har hatt stor innflytelse på tvers av faglige disipliner.⁸

Doktoranden presenterer ikke avhandlingen som en diskusjon om det moralfilosofiske grunnlag for internasjonal bistand. Det vil si at han ikke er opptatt med å få fram en fastlagt, normativ forståing for bistand som felles i ulike kulturer, men er opptatt med å vise hvordan diskursanalysen tjener som et instrument for

etisk analyse. Diskursanalyse er primært et redskap som hjelper til med å vise hvordan meningen blir skapt. Diskursteoretikere arbeider ut fra det premiss at representasjoner av verden er tolkninger og dermed konstruksjoner, og at noe av disse står fram som innlysnede og naturlige, og dermed hegemoniske. Slike tolkninger har ofte lett for å bli bestemmende for eller ledende i en gitt sosial praksis.⁹ Tolkningene kan gjerne opptre i diskursive formasjoner som hele tiden endrer seg. Ut fra det vi har sett her, kan vi si at vi forstår diskursen som en samtale eller kommunikasjon der en ide eller tanke får dominans. Der det er snakk om en kreativ språkbruk, vil diskursene hele tiden være i bevegelse. En gitt diskurs kan ikke bare bli forandret, men bli erstattet av en annen.¹⁰ Man kan snakke om store diskurser og små diskurser. Slik jeg har forstått det, kan en stor diskurs være en diskurs som går over lang tid. Hva det angår bistandsdiskurser, kan man si at det har pågått en omfattende diskurs fra det tidlig på 1950 tallet ble snakk om utviklingshjelp eller bistand og fram til vår tid. Den diskursen denne doktoravhandling representerer er en langt mindre omfattende diskurs. Den omhandler tiden fra 2002 til 2005. Dokumentene som er del av denne diskurs er fra 2002 til 2005, mens intervjuene ble foretatt i 2004 – 2005. Omfanget av en diskurs er også bestemt av antallet aktører i den gitte kontekst.

Det snakkes om ulike diskurser. Fretheim kaller for eksempel ikke denne diskurs en politisk diskurs, men en moralsk diskurs. Det dreier seg om hva man vektlegger moralsk i en diskurs omkring en norsk sosial praksis som kalles bistand. Her er det snakk om hva som er det moralske grunnlaget for å drive bistandsarbeid og hvorfor vi derfor bør være engasjert i dette. Moralsk diskurs blir forstått som en bestemt måte å snakke om og forstå en gitt sosial praksis.¹¹ Viktig for denne samfunnsmessige innsats eller sider ved den blir betraktet som moralsk rett og derfor som noe som bør gjøres. Det dreier seg altså om en bestemt måte å snakke om og forstå verden på, og at det som blir den ledende forståelse, blir normativt forstått.¹² Hensikten med avhandlingen blir da å presentere en diskurs som viser hva som er den toneangivende eller hegemoniske forståelse for hvorfor en driver norsk bistandsarbeid. I utgangspunktet ligger det ikke et fundament som angir hvorfor man er opptatt med en sosial praksis som bistandsarbeid er. Man tar ikke utgangspunktet i norme-

rende etikk som begrunner bistandsinnsats og aktivitet. Meningen med den moralske diskurs Fretheim presenterer, er at en i løpet av denne prosessen der ulike aktører er inne for å uttrykke sin mening, kommer frem til en bærende eller hegemonisk forståelse som dermed skal virke normerende. Ut fra det vi her har sett, betyr diskurs å bruke språket på en spesiell måte. De strukturelle aspekt ved diskursen betyr at diskurser skaper sin egen språkbruk. Likevel, sier Fretheim, selv om diskursen har innflytelse på tankene våre og på språkbruken, betyr det ikke at den er som et diktat ovenfra og ned. Man kan ikke si at individer utelukkende er et resultat av diskurs; de er også med på å skape diskursen (s. 20).

Diskursens aktører

Hovedspørsmålet forfatteren ønsker å gripe fatt i ut fra en norsk kontekst er: Hva er det som kjennetegner den moralske diskursen i norsk bistandsarbeid slik den blir artikulert i sentrale bistandsorganisasjoners plandokument og i intervjuer med bistandsarbeidere. For å finne svaret tar han for seg Utenriksdepartementet, Kirkens Nødhjelp, Redd Barna og Norsk Folkehjelp. Videre har han valgt seg ut 23 bistandsarbeidere fra disse organisasjonene og intervjuet dem. I et arbeid som dette er det viktig å velge de rette aktørene til å delta i diskursen. Fretheim har valgt de aktørene han mener er relevant i dette arbeidet, nemlig bistandsorganisasjoner og bistandsarbeidere (s. 25). Gjennom hele avhandlingen er det disse to hovedaktørene innen norsk bistandsarbeid som er med å bygge opp og artikulere hva det dreier seg om. Når nettopp disse aktørene ble valgt var det fordi de for det første representerte de største organisasjonene og for det andre representerte både statlige og ikke-statlige organisasjoner.

Diskursens dominerende budskap

Etter å ha undersøkt den aktuelle diskurs om norsk bistand i perioden 2002 til 2005 har doktoranden kommet fram til hva som er de bærende eller dominerende tanker om emnet. For det første ser det ut for at den antakelse Fretheim begynte med slo til. Han antydnet nemlig i utgangspunktet å anta at spørsmålet om menneskerettighetene ville danne et hovedkonsept i diskursen. Hans analyse av dokumenter og intervjuer viste at den moralske dis-

kursen i norsk bistandsarbeid var dominert av en menneskerettsdiskurs (s. 326 – 338). Analysen understreker at den moralske diskurs i norsk bistand er dominert av en diskurs om menneskerettigheter. Det er da først og fremst tale om en universell rett for de fattige til å ta imot hjelp til bistand. Samtidig er den som gir bistand forpliktet på å yte en slik assistanse. Hovedvekten legges på at mottakerne har rett til å motta bistand. Samtidig er det klart at givne er forpliktet på å gi, men dette nedtones likevel i forhold til det første.

Et annet emne i diskursen var to klassiske begreper som har vært med på å motivere for bistand, nemlig barmhjertighet og veldedighet. Her fant forfatteren av avhandlingen at disse begrepene ikke var så sentrale som kanskje forventet. Tvert imot ble disse begrepene nærmest avvist av informantene. Informantene oppfattet disse begrepene som gammeldags og utdatert uten å være relevant i vår tids bistandsarbeid. Andre blant informantene sa at de var ukjente med begrepene som de mente hadde mistet sin mening. I tillegg til det må veldedighetsbegrepet avvises på grunn av dets manglende opptatthet av oppnådde resultater i bistandsarbeidet (s.213 – 233; 337 – 338). Veldedighetsbegrepet synes å bli satt til side fra den moralske diskursen fordi det blir oppfattet som å mangle respekt for de som har bruk for bistanden. På en måte er det med på å stakkarliggjøre mottakerne og er slik med på å skape nedvurderende holdninger. Mottakerne får ikke den respekt de har rett til å forvente, mener informantene.

Kritikk

Min kritikk av avhandlingen på dette punkt er bl.a. at informantens synspunkter her kommer for sterkt til orde på bekostning av organisasjonenes dokumenter. I tillegg mener jeg at diskursen er alt for lite representativ når det gjelder utvalg av informanter. Dette ble også påpekt under disputasen. Her ble det spurt: hvor er de som mottar bistand? Hvor er de fattiges stemme i diskursen? Denne er helt fraværende.¹³

Personlig tror jeg ikke diskursen hadde blitt en så ensidig menneskerettighetsdiskurs hvis for eksempel afrikanske mottakere var blitt intervjuet. Da mener jeg ut fra min kjennskap til afrikansk kontekst at barmhjertighet og veldedighet ville fått en langt sterkere fremtoning.

Under disputasen ble også spørsmålet om forholdet til teologien nevnt. Når en presenterer en doktoravhandling ved en teologisk institusjon som MF, ville man forvente at den var mer farget av teologi. Asuncion St. Clair hevdet at teologien (og ikke bare etikken) virkelig kan hjelpe oss til å kaste lys over dette. Her burde det være mulig å hente inn teologer som kunne være med å vise den nære sammenheng mellom begreper som rettferdighet, veldedighet og solidaritet. Dette er ikke bare noe som er typisk for katolsk teologi, men som også blir vektlagt i frigjøringsteologien.¹⁴ Kirke og misjon har til alle tider vist vei når det gjelder å yte bistand gjennom sitt virke. Fretheim selv viser til dette. De norske misjonsorganisasjonene som Det Norske Misjonsselskap, Norsk Luthersk Misjonssamband og Normisjon representerer en svært viktig historisk bakgrunn for norsk bistand (s.26) I dag er disse organisasjonene mottakere av store bidrag til bistandsarbeid fra den norske regjering. Jeg tror at hadde dokumenter fra disse organisasjonene og representanter for deres bistandsarbeidere blitt inkludert i diskursen, ville kanskje diskursens dominerende tanke blitt annerledes.

Disse organisasjonene har også i sitt virke ofte et nært forhold til lokale partnere. Fordi misjonærene ofte blir værende i et område over en lenger periode og for eksempel lærer seg lokale språk, bygger de opp et nettverk som er positivt for de forskjellige bistandsprosjektene. I boken *Angels of Mercy* får vi eksempel på det.¹⁵ I bistandssammenheng har det vært en forståelse for nettopp dette at misjonærene som bistandsaktører hadde et fortrinn. De hadde språkkunnskaper, "stod nær til mottakerne, kunne lese deres behov direkte og samarbeide med lokale partnere gjennom små skritt".¹⁶ Dette burde absolutt legitimere at denne kategori av bistandsarbeidere ble deltakere i en diskurs om den moralske diskurs i norsk bistandsarbeid. Dersom også nasjonale bistandsmedarbeidere i slike sammenhenger var blitt tatt med i utvalget av informanter, er det stor sannsynlighet for at nestekjærlighet og veldedighet ville blitt artikulert i samband med spørsmålet om hvorfor man driver bistand. Når Fretheim har funnet at den moralske diskurs om bistand i så stor grad dreier seg om menneskerettigheter, mener jeg det har sin grunn i at han har gjort et for snevert utvalg av informanter og at han har en for avgrenset kontekst. De han intervjuer er alle antakelig representanter for sekulariser-

te postmoderne nordmenn. Teksten er for så vidt sterk nok, men konteksten er for svak. Jeg mener å finne dekning for denne kritikk hos professor Jarle Simensen i en artikkel i Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap og at et forbehold gjør seg gjeldende overfor allmenn diskursteori. Han mener at diskursteoretiske analyser kan være sterk på tekst, men svakere på kontekst. Her kan man ta opp spørsmålet om forholdet mellom diskurs og sosial virkelighet. Jeg har allerede vist til professor Simensen. I sin kritikk av postkolonial diskursteori *"kan tekstene eller diskursen i ytterst fall bli en verden for seg selv, mens den mangfoldige sosiale virkeligheten kommer i bakgrunnen."*¹⁷ I vårt tilfelle kan man hevde at teksten i form av intervjuene med norske bistandsansatte er sterk nok, men hvor er konteksten de virker i? Hvor er kommentarene som representantene for mottakerne måtte ha? Det er klart at dette aktualiserer problematikken omkring forholdet mellom diskurs og sosial virkelighet.

Ved å lese avhandlingen får man inntrykk av at spørsmålet om menneskerettighetene som den avgjørende forklaring på hvorfor man drive bistandsarbeid, er noe nytt. Som forløpere til moderne norske bistandsarbeidere, deltok misjonens kvinner og menn aktivt her. Kamp for menneskerettigheter var en del av misjonens engasjement selv om andre ord og begreper ble anvendt. Kampen mot slaveri og krav om menneskeverd for alle raser var en del av misjonsbevegelsen helt fra begynnelsen.¹⁸

Faglig plassering

Ut fra det som alt er sagt, kan man spørre: I hvilke fagområde kan man plassere avhandlingen? Hvor plasserer Fretheim selv arbeidet? Selv om arbeidet hører hjemme under MF sitt PhD program er det ikke et teologisk arbeid, sier han. Derimot er det en tverrfaglig avhandling som også lar seg betegne som et kvalitativt, empirisk – etisk arbeid (s.5) Det blir også sagt at det primært må forstås som et bidrag innen fagområdet bistandsetikk. Bistandsetikere har ikke bare en akademisk interesse i emner knyttet til faget, men ønsker også i praksis å være med å fremme forandringer positivt i det globale samfunn. Når arbeidet blir presentert som en moralsk diskurs av norsk bistandsinnsats, skulle det ikke være noe i veien for også å bestemme det som et teologisk arbeid. Både ut fra det at arbeidet er knyttet en teologisk institusjon som

MF og at det er et empirisk – etisk arbeid, burde man kunne forvente at forfatteren presenterte det etiske og teologiske aspekt klarere. Mitt inntrykk er at ønsket om å presentere en diskurs om bistand har vært så sterk at det har gått på beskostning av en faglig etisk/teologisk diskusjon. Avhandlingen dreier seg i det vesentlige om en analyse av en bestemt språkbruk som kalles diskurs. Dette er antakelig grunnen til at fagfolk som Denis Goulet og Des Gasper er fraværende i den bistandsetiske drøfting jeg forventet å finne i avhandlingen. Goulets navn er ikke en gang å finne i avhandlingens bibliografi. Andre navn som kanskje også burde vært nevnt er latinamerikaneren Paolo Freire.¹⁹ De som har øvet kritikk mot norsk bistand er også fraværende. I det hele er materialet som består av dokumenter og intervjuer av 23 norske bistandsarbeidere snevert.

Etikk eller økonomi

Vi har sett at innenfor bistandsproblematikken dreier det seg om etikk og moral. Bør det ikke i tillegg til det være være av interesse for teologien? Samtidig er det klart at bistand blir beskrevet og analysert som økonomisk problem. Bistandsforskere har gjerne et samfunnsvitenskaplig og i særlig grad et økonomisk fokus. Bistandsproblematikken blir da definert, beskrevet og analysert som økonomiske problem. Avhandlingen minner oss samtidig om at det i høy grad dreier seg om etikk og moral. Likevel ble det under disputasen påpekt at det ikke kom tydelig nok fram om avhandlingen vektla det økonomiske eller det moralske og normative aspekt ved bistand. Det blir verken det ene eller andre. Er bistandsproblematikken så uklar at det dreier seg om at fattigdom alltid er noe vondt, men det at man reduserer den alltid er noe godt? Dreier det seg hovedsakelig om økonomi? Eller dreier det seg hovedsakelig om moral og normer? Er det primært spørsmål om økonomi eller om etikk og moral? Av avhandlingen går det ikke klart fram hvor Fretheim plasserer seg her. Dette ble det også framhevet i kritikken under doktordisputasen. Førsteopponenten spurte doktoranden direkte hvor han ville plassere seg.²⁰

Ut fra avhandlingens tittel skulle man kunne gå ut fra at forfatteren plasserer seg i den del av utviklingsstudiene som er opp-tatt med moral og norm, men som førsteopponenten påpekte, er ikke det uten videre innlysende. I stedet for å drøfte dette, har

han valgt sin egen vei å fullføre sitt prosjekt. Hans hovedinteresse er å fokusere på en spesiell språkbruk og hvordan denne skal analyseres. Denne språkbruk kalles moralsk diskurs om norsk bistand.

Noter

- ¹ Samtiden 1945, s. 53 – 62; National Assembly of France 2001. French Declaration of the Rights of Man and of the citizen, in P. Hayden(ed.) 2001: *The Philosophy of Human Rights*, St. Paul, Paragon House.
- ² Lys og liv NR. 2/08. 74. Årgang.
- ³ Norsk Utviklingshjelps Historie 2, 2007, s.154.
- ⁴ Notat etter førsteopponent, førsteamanuensis dr. polit. Asuncion St. Clair's innlegg
- ⁵ Ibid.
- ⁶ Gullestad, Marianne, 2002, s.46
- ⁷ Mills, Sara, 2004.
- ⁸ [http://wikipedia.org/wiki/Michel Foucault](http://wikipedia.org/wiki/Michel_Foucault). (Lest: 19052008)
- ⁹ Gullestad, Marianne, 2002, s. 46
- ¹⁰ Fretheim, 2007:21
- ¹¹ Fretheim støtter seg på en kjent definisjon, se s.22; Jørgensen og Phillips 2002, 1.
- ¹² Oversikt over ulike definisjoner av "diskurs", se Mills 2004:1 – 7.
- ¹³ Slike spørsmål ble reist både av 1. og 2. opponent under disputasen.
- ¹⁴ Notat etter førsteopponent.
- ¹⁵ Tvedt, Terje: *Angels of Mercy or Development Diplomats?*, Oslo 1998, s. 140 - 51
- ¹⁶ Øyvind Dahl: "Norsk Utviklingshjelps historie", *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap* 1/2004.
- ¹⁷ Jarle Simensen: " Norsk misjonsforskning: Faser i utviklingen av historiske studier", *Norsk Tidsskrift for misjonsvitenskap* 4/2007, s. 236-238.
- ¹⁸ Øyvind Dahl: "Norsk Utviklingshjelps historie," *Norsk Tidsskrift for misjonsvitenskap* 1/2004.
- ¹⁹ Denis Goulet, Des Gasper og Paolo Freire er alle kjent for å drøfte etikkenes plass i bistandsarbeidet.
- ²⁰ Notat etter førsteopponent, se også note 4.

Arne Tolo, f. 1946, Misjonsskolen Fjellhaug 1971, cand. theol. MF 1973. Misjonær i Etiopia (NLM) 1974 – 1990 og 1999 – 2000. Marienprest Haakonsværn 1978 – 79. Lærer ved Fjellhaug Skoler fra 1990. Doktorstipendiat Norges Forskningsråd 1994 – 97. Teol. dr. fra Uppsala Universitet 1998 på avhandlingen Sidama and Ethiopian. The emergence of the Mekane Yesus Church in Sidama. Førsteamanuensis ved Fjellhaug Misjonshøgskole 1998 – 2002. Førsteamanuensis ved NLA Høgskolen 2001 -

Summary

The article is reviewing the PhD dissertation of Kjetil Fretheim at the MF Norwegian School of Theology, defended in December 2007. The article is focusing on how the analysis is a one – sided account of the discursive construction of Norwegian development aid. Is really the moral discourse of Norwegian development aid to that extent dominated by a discourse of human rights? It has to be asked: where is the voice of the poor? Where are and who are those who received the help? If the context had been more visible, human rights probably would not have been presented in “opposition” to charity. The perspective of development ethics and theology are very much absent in the presentation. The human rights discourse and charity discourse probably would have been balanced if ethical and theological questions had been reflected.